

בית כנסת "אדרת אליהו" ע"ש הח' אליהו בן הח' ראובן משה קליין ז"ל

עלי אדרת אליהו

בס"ד, שבת פרשת מקץ ר"ח חנוכה
(ר"ח בשבת קודש ויום ראשון)
גיליון 271 טבת תשפ"ו

בגיליון זה:

החיבור שבין הסוף להתחלה

רב הקהילה, הרב אסף הר-נוי

הדלקת נרות חנוכה לחייל בצבא

רב הקהילה, הרב אסף הר-נוי

הקצין הנאצי שהציל מאה משפחות

יהודיות

יואל קוטנר

עשרה בטבת – יום הקדיש הכללי

יהודה ליבוביץ

ברכות הודאות והודעות

הוועד

החיבור שבין הסוף להתחלה

חג החנוכה מתחיל בסופו של חודש כסלו ומסתיים בתחילתו של חודש טבת. הוא קושר את שני החודשים זה בזה, ומחבר את מיעוטה של הלבנה יחד עם גידולה והתחדשותה.

מן הרב קוק זצ"ל כתב בכתביו(שמונה קבצים, א', תרצ'):

"העליות והירידות הן תדיריות, במצב האדם היחיד, ובמצב העולם בכללו, ומכל מקום התנועה בכללה היא תנועת עליה

וביסוס. וחילופי המצב אפילו בעת ירידה גדולה אין להם כי אם ערך של מילוי הירח ומיעוטו, או זוטו של ים ונסיגתו... שאף על פי שהם נראים כהפכים, מכל מקום שניהם יחד הם מחוללי החיים השלמים".

החיים מלאים בעליות וירידות, ריצה ומנוחה, חיבור וניתוק. אבל האמת היא שהתנועה כולה קדימה.

יהי רצון שכל הירידות והקשיים יהפכו לאור ולשמחה גדולה, ונזכה לניסים גדולים כפי שהיה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה!

חנוכה שמח וחודש מבורך!

אסף הר-נוי

הדלקת נרות חנוכה לחייל בצבא

הרב אסף הר-נוי - רב הקהילה

השאלה: חייל שנמצא בצבא בימי חנוכה – האם הוא חייב להדליק נרות במקום הלינה שלו? ואם הוא נשוי האם יוצא בהדלקה שמדליקה אשתו בביתם?¹

הדין ההלכתי²: מצוות הדלקת נרות חנוכה היא מצווה התלויה בבית, שכן למדו חכמינו – "מצוות חנוכה - נר איש וביתו". ביתו של האדם לעניין זה אינו דווקא ביתו הקבוע, אותו הוא קנה או שכר, כי אם המקום בו הוא מתארח באותו יום. לפיכך, משפחה המתארכת בבית אחר וישנה שם – אינה חייבת להדליק באותו לילה נר חנוכה בביתה הקבוע אלא צריכה לקיים המצווה בבית בו היא מתארכת³.

השאלה העומדת בפנינו היא מה הדין במקום בו הבעל והאישה אינם ישנים באותו בית, וכגון שהבעל הוא חייל בצבא או שהוא טס לחו"ל. במצב כזה האישה נמצאת בביתם הקבוע אך הבעל נמצא בבית אחר ויש לברר על מי מוטל החיוב להדליק נרות חנוכה?

נקודת המוצא היא – שמי שנשאר בבית – האיש או האישה – בוודאי חייבים להדליק בביתם נר חנוכה בברכה. השאלה היא – האם בהדלקה זו שבביתו הקבוע – יוצא בן הזוג השני שנסע? או שגם הוא צריך להדליק בעצמו במקום בו הוא ישן באותו לילה.

לעניין זה יש לחלק בין שני מצבים:

אם הבעל מתארח במקום בו מדליקים נרות: אדם נשוי שנסע בחנוכה לבדו מביתו, והוא מתארח לשינה במקום שמישהו אחר מדליק נרות – יוצא ידי חובה בהדלקת הנרות שאשתו (שנשארה בביתם) מדליקה, ונכון שישמע את הברכות ויראה את הנרות שמדליקים במקום שהוא נמצא בו, כדי להשתתף בהודאה על הנס⁴.

אבל – אם אין מי שמדליק במקום לינתו – למרות שאשתו מדליקה בביתו – עליו להדליק במקום לינתו נרות בעצמו. למנהג אשכנז ידליק בברכה, ולמנהג ספרד אם הוא בארץ ידליק בלא ברכה, ואם הוא בחוץ לארץ ידליק בברכה⁵.

¹ דין זה נכון הן לגברים והן לנשים אם בעלה נשאר בבית, שכן מצוות הדלקת נרות חנוכה היא מצווה השייכת לנשים כמו לגברים, למרות שזו מצווה עשה שהזמן גרמה, משום שגם הן היו באותו הנס.

² בתשובה זו נעזרתי רבות בספרים: "פסקי תשובות" ו"פיני הלכה", מלבד הספרים המצוינים בהערות.

³ דין משפחה המתארכת אצל חברתה הוא דין רחב ומפורט ואין זה המקום להרחיב את היריעה בדין חשוב זה. כך למשל יש לדון בו- מה דין משפחה שנוסעת ל"הדלקת נרות משפחתית" וחוזרת בשעה מאוחרת לביתה- היכן עליה להדליק ומתי; האם יכולים לצאת ידי חובה בהדלקת בעל הבית בו הם מתארחים; האם נכון שגם הם ידליקו בעצמם בבית בו הם מתארחים; מה הדין אם הם ישנים בבית אחד ואוכלים ומתארחים בבית אחר; וכהנה וכהנה. על כן, כל מי שהדברים הללו רלוונטיים אליו- נכון שישאל את רבו כיצד לנהוג.

⁴ ואם זה שנסע ירצה להדליק נרות – לפי מנהג אשכנז הוא רשאי להדליק בברכה, וישתדל להקדים להדליק לפני הזמן שאשתו תדליק בביתם. ולמנהג ספרד לא ידליק.

⁵ לדעת המרדכי, או"ח, מהר"י אבוהב, כמובא בב"י שו"ע תרעז, ג, יהודי שנמצא במקום שאין מדליקים נרות, חייב להדליק בברכה. כי יש שני צדדים לחיוב הדלקת נרות, מצד האדם ומצד מקומו, ואם במקום שהוא נמצא אין מדליקים נרות, למרות שמצד חיובו האישי יצא בהדלקת אשתו, מצד המקום

ומי שאיננו נשוי – למנהג אשכנז – מחויב בהדלקת נרות חנוכה במקום בו הוא ישן, ולמנהג בני ספרד – אם הוא ניזון עדיין מבית הוריו – יוצא ידי חובה במה שמדליקים עליו הוריו.

הלכה למעשה: איש שנסע מביתו בימי החנוכה, אם אשתו מדליקה נרות בביתם – הוא יוצא ידי חובה בהדלקתה, וישתדל להיות נוכח בעת הדלקת נרות בבית מארחיו. ואם הוא לבדו במלון, בצבא וכד' ואין מי שמדליק שם – ידליק נרות בעצמו עם ברכה(ולמנהג ספרד ללא ברכה). ואם הוא רווק – ידליק במקום בו הוא ישן עם ברכה.

הקצין הנאצי שהציל מאה משפחות יהודיות

יואל קוטנר – ע"פ מאמר של קיילי אורה לובל

דר' אלברט באטל שהתריס בהיטלר וסיכן את חייו

תארו לעצמכם מחזה ובו אירע הבלתי-יאמן כשחיילי הווארמאכט הגרמני בקצה של גשר כיוונו את נשקיהם בכיוון ישיר לעבר כוח של ה-SS בקצה השני! באמצע מלחמת העולם נוצר עימות על גשר שהוביל לעיירה פרז'מישל בדרום-מזרח פולין, ובמרכז הדרמה עמד עו"ד שנהיה לקצין בשם אלברט באטל שקיבל החלטה נדירה ואמיצה: הצלת חיי יהודים קודמת לפקודות הנאציות.

דר' אלברט באטל, יליד 1891 במחוז סילסיה, היה פטריוט גרמני. הוא שירת בצבא גרמניה במלחמת העולם הראשונה. בתום המלחמה, באטל למד באוניברסיטה של ברלין וגם באוניברסיטה של ברסלאו, שבפולין, נהיה לעו"ד ופתח משרד עורכי דין

חובתו להדליק בברכה. אמנם למנהג ספרדים אין לברך, כי י"א שיוצא בהדלקת אשתו, וספק ברכות להקל (כה"ח תרעז, כג).

בעיר. בתחילת עלייתו של היטלר באטל שמע מספר מהרצאותיו, מצא בהן השראה, והצטרף למפלגה הנאצית בשנות ה-30 המוקדמות, ושירת בדרגת סגן במילואים של הוורמאכט.

בגיל 51 הוא הוצב בעיירה פרז'מישל בפולין כשליש לרס"ן מקס לידקה, המושל הצבאי המקומי. זה זמן מה הגטו היה מוקף גדר טייל והיהודים היו מבוועטים. ביום 26.7.42, השלטון הנאצי תכנן "ליישב מחדש" את תושבי הגטו היהודים – קרי-חיסול הגטו.

סגן באטל בפרז'מישל, 1942

באטל הזדעזע למראה עיניו – יהודים, מבוגרים וטף הוכו. הופרדו משפחות ושולחו למותם בבלז' ועוד מחנות השמדה. אחרים נורו למוות במקום.

היה זה רגע האמת עבור אלברט באטל. למרות אהבתו למולדת, רצח היהודים חפים מפשע הוא איננו אקט של פטרויטיזם. הוא רצח. כיצד אפשר להשלים עם זה? המצפון העיק עליו.

באטל קרא ללידקה להתייעצות וביחד הם הורו לחסום את הגשר מעל נהר הסן – המעבר היחיד אל הגטו. כשכשיירת ה-SS הגיע למקום, דרש מפקד ה-SS לפתוח את הגשר. באטל סירב. קצין ה-SS איים על באטל. באטל עמד על שלו. שוב איומים והמתח הגיע לשיא. לבסוף באטל שיחק את הקלף המנצח. הוא הורה למקלעניו לכוון את נשקם אל כוח ה-SS ואיים על הקצין כי אם ה-SS לא ייסוג, חייליו יפתחו באש. הקצין נסוג והשיירה חזרה כלעומת שבאה. באטל ידע כי ה-SS יחזור ועליו לפעול בזריזות. הוא שלח את משאיות הווארמאכט ישירות אל הגטו כדי להציל את היהודים. הוא דפק על דלתות ואמר ליהודים להזדרז ולקחת את חפציהם והעלה מאה משפחות יהודיות על המשאיות – אנשים, נשים וטף והוביל אותם למקלט במגורי המחנה שלו. כמה אירוני – הווארמאכט שמר על היהודים!

דבר המרד הגיע לברלין. היינריך הימלר, מפקד ה-SS, זעם ופתח בחקירה חשאית נגד באטל. חשאיות החקירה נבעה מהמבוכה הרבה ששררה עקב מעשה קצין הווארמאכט הסורר. הימלר, הארכיטקט הראשי של השואה, היה נחוש לעצור את באטל בתום המלחמה.

ואם לא די בכך שבאטל התריס בפקודות הנאצים, אלא הוא גם גילה טוב-לב כלפי היהודים לפני כן. טרם המלחמה, הוא הובא בפני בית דין של המפלגה בגין מתן הלוואה לעמית יהודי. יתרה מזו, בעת שירותו בפרז'מישל, הוא לחץ ידו של דר' איגנץ דולדיג, מומחה לגנאלוגיה ויו"ר המועצה היהודית במקום וגם חבר מימי לימודיו באוניברסיטה.

באטל לא ידע כי חקירה סמויה מתנהלת נגדו. הוא שוחרר מהצבא בשל מצב בריאותי והוצב בפולקסשטרומ. לאחר המלחמה באטל נפל בשבי, שוחרר, וניסה לחזור לעיסוקו – אך נפסל מלשמש עו"ד בשל עברו המפלגתי. אלברט באטל נפטר ממחלת לב ב-1952 בעיירה קרובה לפרנקפורט.

מעשיו של באטל נשארו מוסתרים במשך שנים. רק בשנת 1963, נערך משפט שדן בפשעי המלחמה של הימלר. תוך כדי עיון בכתביו של הצורך, התגלו מעשיו ההרואיים של באטל. באחד המסמכים שנדונו היה ציטוט המכנה את באטל "ידיד של היהודים", והשופט במשפט הצהיר כי באטל היה נאצי שבחר לעמוד על עקרונות של כבוד האדם.

בשנות ה-80, דר' זאב גושן, עו"ד ישראלי, חקר את הסיפור של באטל ובשנת 1981, הוכר באטל כחסידי אומות העולם. מיכאל גולדמן-גלעד שהיה נער בגטו פרז'מישל בעת שהציל באטל את המשפחות אישר את פרטי הפרשה. הוא סיפר כי "אנחנו היהודים ידענו כי היה לנו מגן".

בישראל ניטע עץ לזכרו של אלברט באטל ומורשתו המוסרית. דר' אלברט באטל – הקצין הגרמני היחידי שעמד בגלוי נגד היטלר ומנגנון הרשע שלו והציל יהודים רבים מתוך אנושיות, מצפון ואומץ לב נדיר.

עשרה בטבת – יום הקדיש הכללי

יהודה ליבוביץ (מבוסס על רעיון של הרב ליכטנשטיין זצ"ל)

אומות העולם קובעות ימי זכרון לנצחונות והצלחות, ואילו כשלונות מנסות הן להשכיח. לכנסת ישראל אופי אחר - אין לה זכרון סלקטיבי; היא מחדירה לתודעה לא רק את הזהר והשגשוג אלא גם תקופות חורבן.

זכרון העבר על הטוב והמר שבו הוא חלק מהווייתנו וחווייתנו. ימי הצומות הם ימים שבהם כנסת ישראל מתייחדת עם צרותיה ותלאותיה. יש ערך מסוים בזכרון זה כשלעצמו. להתייחד עם העבר, לעמוד על מורכבות קיומנו ולראות את הרצף עבר-הווה וממילא הווה-עתיד. התודעה ההיסטורית מוטבעת עמוק בנפשה ובלבה של כנסת ישראל.

ברם, תעניות קיימות - כפי שמדגיש הרמב"ם - גם כדי לפתוח פתח לקראת העתיד: "ודבר זה מדרכי התשובה הוא - שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, וידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן... וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם" הרמב"ם מדבר על התעניות בכלל, ועם זאת - צום צום וזכרון הדברים שלו. בעשרה בטבת נזכרים בשתי תופעות שנמצאות מנקודת ראות מסויימת בשני קצוות-הקשת מבחינה כרונולוגית. הצרה הראשונה היא זו של י' בטבת, ומאידך יום זה יוחד גם כדי לתנות את הצרה האחרונה, הגדולה ביותר שפקדה אותנו - השואה.

מכל התעניות המופיעות במקרא, י' בטבת זו התענית שמבחינת תודעת החורבן היא החלשה ביותר. כשאדם נזכר בט' באב - נזכר בשריפת המקדש; צום גדליה - "כיבוי גחלתן של ישראל"; ו"ז בתמוז - חמישה דברים אירעו, ודי בהבקעת העיר ופריצת האויב כדי לחוש בחורבן הקרב. אך בי' בטבת רק "סמך מלך בבל על ירושלים... והביאה במצור ובמצוק"; ובינתיים, עולם כמנהגו נוהג ועד לחורבן ממש, עוד ארוכה הדרך. תחושת החורבן וההרס בי' בטבת היא הקלושה ביותר בהשוואה לתעניות אחרות.

מצד שני - הצרה האיומה בת זמננו, ולא רק בגלל היותה בת זמננו אלא גם מפאת היקפה, היא החמורה ביותר שכנסת ישראל ידעה אי פעם.

ואף על פי כן יש כאן מכה משותף, בענין הפתח שניתן למצוא לקראת הרהור תשובה: מנקודת ראות מסויימת תופעת השואה היא כל כך חריגה עד שלא ניתן להשוותה, לדמותה, וללמוד ממנה - אף לגבי הטווח הרחוק. כל הפקת לקחים מן השואה היא בעייתית - אך בכל זאת לא יתכן שבפני ארוע כזה, אדם רק יעמוד דום, ולא ירגיש שיש כאן משהו המחייב אותנו להקיש ולראות.

אני רוצה לעמוד על היבט אחד שהוא המכה המשותף בין שתי הצרות, אף על פי שהוא עומד מבחינה מסויימת בשוליים, אם כי לא מהבחינה המוסרית. המסר של י' בטבת הוא, שגם באירוע שאינו מרקיע - שחקים, לאחר החורבן, עלינו לעשות את הספירה לאחור ולראות שהניצנים של אותן שלהבות, שאחזו במזבח בט' באב, הועלו כבר בי' בטבת. ככל שאנו בוחנים את ההיסטוריה, אנו למדים שאין להתמקד רק במכה בפטיש, בארוע המסעיר עצמו, אלא לראות את התהליך גם בשלבי המוקדמים.

המסר המוסרי מכך הוא חידוד תודעת השתלשלות העבר, וראיית הענפים היוצאים מהשורש.

לדבר זה משמעות רבה ביותר ביחס לשואה, לא לשואה כשלעצמה, אלא לניצניה ולשרשיה; מהיכן צומחת תופעה פורית ראש ולענה שכזו? יש היסטוריונים המרימים ידיים נוכח שאלה זו, שכן הניגוד בין התרבות של אותה אומה ומה שעשתה בפועל אינו מאפשר את הבנת הדבר. החוקיות והמוסריות ההסטורית יורדת מהפסים. אבל לפחות במבט לאחור, אחרי ט' באב, צריך לראות מה קדם, מה היו שורשי השואה, ומה ניתן להפיק מכך מבחינה מוסרית?

הלקח מן השואה הוא שאנו יודעים שזה אפשרי! לפני השואה, שום קונסטלציה לא הייתה נראית כמובילה לכך. לא הבחינו בניצנים כי לא ידעו שקיים בכלל אילן כזה. אך אנו, שבאים אחרי השואה, אנו יודעים שהגזע הזה קיים - יש אילן כזה; ולאילן יש ניצנים שאנו חייבים להיות מודעים עליהם. עלינו לחדד את המודעות לקשר שבין מצור לחורבן. וזה לאו דוקא בגלל החשש לשואה שניה אלא מפני שאם זה מה שיוצא מניצנים - מה רבה חומרם של הנצנים בעצמם.

לדעת ר' יוחנן: "חצי שיעור אסור מהתורה" וכהסברם של אחרונים מסויימים מפני שחצי לאצטרופי. לפי זה אם לא יכול להצטרף - אין איסור מן התורה, ולכן טוען ה"שאגת-אריה", שמי שאוכל חצי כותבת בדמדומי יום הכפורים - אינו אסור מדאורייתא. ומסביר הרב שמואל שצקס, שאם חצי שיעור יכול להצטרף לשיעור שלם - הוא עצמו משוקץ ואסור.

נקווה ונייחל שהשואה היתה תופעה חד פעמית בהסטוריה. אך אפילו כך עלינו להבין שאם "חצי לאשתלשולי", אם זה אפשרי, מה גדול הרקבון של אותה תרבות. כאן המכנה המשותף - חידוד המודעות לתהליכים שבדרך. חידוד כושר ההבחנה מה עומד לנגד עינינו ותחושת החלחלה ממה שעלול לקרות שנדע למה תחושת כח, עוצמה ומליטאריזם יכולות להביא, ומה יכול לגרום חוסר מודעות ל"צלם א-להים".

הדברים נכונים במישור ההסטורי, הלאומי, והכללי. ובתעניות הממד הצבורי הוא ללא ספק גדול ונכבד. הרמב"ם מדגיש בהלכותיו את נימת ההתוודות הקולקטיבית: "והתוודו את עוונם ואת עוון אבותם". אולם "לעורר את הלבבות ולפתוח את דרכי התשובה" אינו רק במישור הכלל אלא גם במישור הפרט. כל לב והתשובה שלו, כל לב והזכרון שלו. יש לפתח את המודעות למשמעותם של תהליכים ולא רק לתוצאה ולמסקנה. הגרי"ד סולוביצ'יק מדבר על תשובה מדרך חטאים בניגוד לתשובה מחטא. זו הנקודה המיוחדת ל'י' בטבת. גם דברים שניתן להשלים איתם, שאינם נראים נוראיים כל כך, הם אלו שצריכים חיזוק ותיקון ב'י' בטבת. חובת התשובה ביום זה היא לראות פרספקטיבית את מה שניתן לראות בראייה רטרוספקטיבית. איני יודע אם ב'י' בטבת היה ניתן למנוע את ט' באב, לא הכל בידי אדם, אך לכל הפחות היה לכך סיכוי; ואם לא במישור הכללי, לפחות במישור האישי יכול כל אחד על ידי תשובה בצום העשירי להפוך לששון ולשמחה ולימים טובים את צום הרביעי וצום החמישי.

מזל טוב

- מזל טוב לאודי פרץ להולדת הנכד בן לאריאל וליאת.
- מזל טוב למשפחת ליבוביץ לנישואי הבת לאה עם עידן.
- מזל טוב למשפחות מרמור וקליין לאירוסי הבת והנכדה תאיר.

- אנחנו משתתפים בצערה של משפחת קוזוכוביץ על פטירת חברנו היקר והאהוב חיים ז"ל.

law.golan@gmail.com
sammyweindling@gmail.com
eliahouk@gmail.com
nirekal@walla.com
yoavshap89@gmail.com

0546691911
0549257286
0545723801
0502017023
0508854785

אריאל גולן
סמי וינדלינג
אליהו משה קליין
ניר קלמנוביץ
יואב שפירא